
ZARYS PRAWA

**AKSJOLOGIA
UNIJNEGO KODEKSU
PROCEDURALNEGO**

TOMASZ TADEUSZ KONCEWICZ

C.H. BECK

ZARYS PRAWA

Aksjologia unijnego kodeksu proceduralnego

A przyszłość?

Trudne pytanie. Prawie żadne prognozy na temat współczesnego świata nie sprawdzają się. Futurologia przeżywa kryzys, utraciła prestiż. Wyobraźnia ludzka, kształtowana tysiącami lat przez świat mały, prosty i statyczny, nie obejmuje dziś, nie jest w stanie sprostać otaczającej ją rzeczywistości, która w gwałtownym tempie ogromnieje [...], w której wszystkiego jest coraz więcej, w której miliony części, elementów, jednostek i bytów są w ciągłym ruchu, w walce, w nowych konfiguracjach, układach i zbiorach, czego już ani uchwycić, ani zatrzymać, ani opisać – nie sposób.

R. Kapuściński, Imperium, Warszawa 1993

AKSJOLOGIA
UNIJNEGO KODEKSU
PROCEDURALNEGO

TOMASZ TADEUSZ KONCEWICZ

WYDAWNICTWO C. H. BECK
WARSZAWA 2010

Propozycja cytowania:
T.T. Koncewicz, Aksjologia unijnego kodeksu proceduralnego, Warszawa 2010

Redakcja: Dagna Kordyasz
Recenzja wydawnicza: Prof. Dr hab. Zdzisław Brodecki

Ilustracja na okładce: fragment fresku A. Lorenzettiiego
„Alegoria dobrych rządów” („*Allegoria del Buon Governo*”),
Sala della Pace Palazzo Pubblico w Sienie

Książka dofinansowana przez:
Uniwersytet Gdański – Wydział Prawa i Administracji
oraz
Kancelarię Sołtysiński Kawecki & Szlęzak (SK&S)

SOŁTYSIŃSKI KAWECKI & SZLĘZAK

© Wydawnictwo C. H. Beck 2010

Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: Identia
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-1198-2

Rodzicom

Spis treści

Wykaz skrótów	XIII
Od Autora	XV
Słowo wstępne	XIX
Foreword	XXIII

Część I. „Unijny kodeks proceduralny”

Rozdział I. Koncepcja „unijnego kodeksu proceduralnego”	3
Rozdział II. Aspiracja i problem „unijnego kodeksu proceduralnego”	14
Rozdział III. Proceduralizacja prawa unijnego	21

Część II. Godność proceduralna

Rozdział IV. Jednostka w prawie unijnym	33
§ 1. Filozofia <i>Van Gend en Loos</i>	33
I. Od <i>uprawnionej</i> jednostki	36
II. Poprzez <i>czujną</i> jednostkę	40
III. Do <i>uprawnionego</i> obywatela	43
IV. W kierunku obowiązku nienadużywania prawa podmiotowego	46
§ 2. Prawo unijne wobec godności jednostki	50
Rozdział V. Godność człowieka jako refleks praw we wspólnocie. Od „ <i>jurysprudencji rynku</i> ” do „ <i>jurysprudencji konstytucyjnej</i> ”	61
Rozdział VI. Prawo do rzetelnej procedury (procesu)	68
§ 3. „ <i>Due process of law</i> ” jako punkt wyjścia	69
§ 4. Rekonstrukcja unijnego prawa do rzetelnej procedury	71
I. Prawo do rzetelnej procedury. Aspekt dostępności	75
II. Prawo do rzetelnej procedury. Aspekt jakości	81
1. Koncepcja „ <i>rights of the defence</i> ”	82
2. Prawo do wysłuchania i postępowania kontradiktoryjnego	83
3. Prawo do postępowania jawnego	87
4. Prawo do postępowania w rozsądnym terminie	87
5. Prawo do pomocy prawnej	89
III. Prawo do rzetelnej procedury. Aspekt rzeczywistej ochrony prawnej	91
1. Pomiędzy unijnymi prawami podmiotowymi a krajowymi procedurami	91
2. Prawo do powołania prawa unijnego. Orzecznictwo pierwszej generacji	104
3. Prawo do rzeczywistej ochrony prawnej. Orzecznictwo drugiej generacji	106

4. Prawo do rzeczywistego środka ochrony prawnej. Orzecznictwo trzeciej generacji	108
5. Prawo do rzeczywistej ochrony prawnej i wewnętrzna komplementarność sfery remedialnej	114
6. W kierunku kompletnego prawa podmiotowego	118
IV. Prawo do egzekucji wyroku jako elementu prawa do rzetelnej procedury	129
1. Prawo do egzekucji wyroku i art. 267 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. W kierunku radiacyjnego oddziaływania orzecznictwa	131
2. Prawo do egzekucji wyroku i art. 258 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej	133
3. Prawo do egzekucji wyroku i art. 258 w związku z art. 260 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej	134
4. Egzekucja wyroków sądów unijnych z perspektywy Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności	136
§ 5. Rzecznik generalny w strukturze „unijnego kodeksu proceduralnego”. Sojusznik, czy adwersarz prawa do rzetelnej procedury?	139
I. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka	140
II. Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości	142
Część III. Sądowa sprawiedliwość proceduralna	
Rozdział VII. Sąd w prawie unijnym	155
§ 6. Sprawiedliwość proceduralna jako koncepcja ewoluująca	155
§ 7. Efekt sprawiedliwości proceduralnej	157
§ 8. „Dobry sąd unijny”	162
I. Sąd niezależny i bezstronny	164
II. Sąd dostępny	177
III. „Rozsądnosc komunikacyjna” sądu	183
1. Kontekstualność jako atrybut „rozsądnosci komunikacyjnej” sądu	184
2. „Rozsądnosc komunikacyjna” jako wyróżnik „dobrego sądu”	188
IV. Sąd-słuchacz	190
V. Sąd jako uczestnik „wspólnoty sądowej”	191
Rozdział VIII. „Sądzenie rynku”	196
Rozdział IX. Procedura unijna. W kierunku proceduralnej optymalizacji	217
§ 9. Wzrost procedury	217
§ 10. Traktatowy system procedur	223
§ 11. Filozofia i istota unijnej procedury. Rekonstrukcja modelu	224
I. Wartości proceduralne. Filozofia unijnej procedury	224
II. Cechy i zasady proceduralne. Istota unijnej procedury	227
Zasada pisemności postępowania	233
Zasada ustności postępowania	233

Zasada jawności postępowania	235
Zasada szybkości postępowania	236
Zasada pasywności proceduralnej	238
Zasada fachowej reprezentacji stron	242
Zasada równości językowej	243
Zasada „równości broni” i kontrydiktoryjności	244
Zasada wysłuchania	250
Zasada kosztów postępowania	252
Zasada dwuinstancyjności postępowania	254
Zasada kolegialności	256
§ 12. Istota procedury unijnej. Aplikacja modelu na przykładzie postępowania prejudycjalnego	258
I. Cechy postępowania prejudycjalnego	258
II. Zasady proceduralne w świetle cech postępowania prejudycjalnego	261
§ 13. Optymalizacja procedury unijnej i koncepcja „ <i>new public management</i> ”	267
I. Koncepcja „ <i>new public management</i> ”	267
II. Koncepcja „ <i>new public management</i> ” i sądy unijne	270
III. Koncepcja „ <i>new public management</i> ” i dynamiczna architektura proceduralna	277
IV. Radykalna ewolucja. W stronę nowej filozofii unijnej procedury?	285
§ 14. Nadużycie procedury	290
I. Koncepcja jurysdykcji inherentnej sądów	290
II. Jurysdykcja inherentna i Trybunał Sprawiedliwości	292
III. Nadużycie procedury i Trybunał Sprawiedliwości	294
§ 15. „Procedura unijna” w sądzie krajowym. Pomiedzy proceduralną optymalizacją a pragmatyzmem na styku systemów prawnych	299

Część IV. Racjonalność proceduralna

Rozdział X. Prawodawca sądowy i prawodawca polityczny w prawie unijnym	307
§ 16. Bariery naszego myślenia o prawodawczej roli sądów	307
§ 17. Model kooperacyjny unijnego prawodawcy	314
I. Prawodawcza funkcja sądu unijnego	317
II. Kooperacja prawodawcy. Rekonstrukcja modelu	322
III. Fluktuacja funkcji prawodawcy sądowego	339
IV. Model kooperacyjny prawodawcy wobec równowagi władz i dynamiki prawa unijnego	342
V. Komplementarność funkcji prawodawcy sądowego	349
VI. Sąd-prawodawca jako katalizator	354
VII. Problem stronniczości prawodawcy sądowego	357
§ 18. „Racjonalność komunikacyjna” prawodawcy sądowego	362
I. Racjonalny dyskurs	362
II. Racjonalność dyskursu we „wspólnocie komunikacyjnej”	366

III. Racjonalność komunikacji jako podstawa legitymizacji sądu-prawodawcy	369
IV. Orzecznicza polityka prawodawcy sądowego	376
V. Precedens prawotwórczy	379
§ 19. Prawodawca sądowy i obowiązek wierności wobec prawa unijnego ..	388
I. Wierność wobec prawa. Perspektywa wewnętrzna i pluralizm w wersji mocnej	389
II. Wierność wobec prawa. Model koncyliacyjny i „wspólnota sądów”	395
III. Wierność wobec prawa unijnego z perspektywy zewnętrznej. W kierunku „pluralizmu kosmopolitycznego”	399
Rozdział XI. Rekonstrukcja rynku. W stronę efektywnego prawa integracji	412
Rozdział XII. Operatywność proceduralna unijnego systemu ochrony prawnej	431
§ 20. Cele Traktatu i instrumentalizacja unijnego systemu ochrony prawnej	432
§ 21. Kompletność unijnego systemu ochrony prawnej	438
I. Kompletność unijnego systemu ochrony prawnej w wymiarze aspiracji i antycypacji	438
II. „Kompletność interakcyjna” unijnego systemu ochrony prawnej	439
1. Kompletność unijnego systemu ochrony prawnej i granice podejścia aspiracyjnego	439
2. Kompletność interakcyjna unijnego systemu ochrony prawnej. Wymiar pragmatyzmu sądowego prawodawcy i racjonalizacja „antycypacyjna” tekstu	444
§ 22. Operatywność proceduralna i koherencja unijnego systemu ochrony prawnej	451
§ 23. Operatywność proceduralna i jednolitość prawa unijnego	456
§ 24. Operatywność proceduralna i partycypacja proceduralna	460
§ 25. Traktat z Lizbony wobec operatywności unijnego systemu ochrony prawnej i modelu kooperacyjnego prawodawcy. Pomiedzy racjonalizacją „antycypacyjną” i „reakcyjną” tekstu	465
§ 26. Operatywność proceduralna i nadużycie unijnego systemu ochrony prawnej	475
Część V. Unijny kodeks proceduralny jako całość interakcyjna	
Rozdział XIII. Funkcja sądu unijnego wobec zmiany	483
Rozdział XIV. Godnościowa koncepcja procedury w prawie unijnym ..	490
§ 27. Waler uczestnictwa w sprawiedliwej procedurze	492
§ 28. Legitymizacja procedury przez partycypację	496
§ 29. Unijny kodeks proceduralny i pytanie o model sądowej sprawiedliwości proceduralnej	501
Rozdział XV. Koncepcja „cienia proceduralnego”	504
§ 30. Studium oddziaływania „cienia proceduralnego”	509

I. Sędzia Herkules i „cień” sądowej sprawiedliwości proceduralnej	509
II. Refleks proceduralny jako „proceduralny cień w podróży”	520
1. Sędzia Prometeusz i „refleks” godności proceduralnej	520
2. Sędzia Atlas i „refleks” racjonalności proceduralnej	526
Rozdział XVI. „Unijny kodeks proceduralny” i „podróż idei”	540
„Unijny kodeks proceduralny”. Od aspiracji do realizacji i renesansowe przesłanie „dobrego rządu”	562
Summary	571
Axiology of the Procedural Code of the European Union	571
Wykaz literatury	579
I. Książki	579
II. Artykuły	593
III. Orzecznictwo	638

Wykaz skrótów

1. Źródła prawa

ECR.....	European Court Reports
EHRH.....	European Human Rights Reports
TUE.....	Traktat o Unii Europejskiej
TFUE (Traktat)	Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej
TWE.....	Traktat o Wspólnocie Europejskiej
EKPC	Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

2. Czasopisma

EPS.....	Europejski Przegląd Sądowy
EUI.....	European University Institute
GSP	Gdańskie Studia Prawnicze
OJ	Official Journal
Pal.	Palestra
PiP.....	Państwo i Prawo
PiŻ.....	Prawo i Życie
PPE.....	Przegląd Prawa Europejskiego
R.Pr.....	Radca Prawny
SPE.....	Studia Prawno-Ekonomiczne
SPP	Studia Prawa Prywatnego
ZNUJ.....	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego

3. Inne

art.	artykuł
ETPC.....	Europejski Trybunał Praw Człowieka
nast.	następny (-a, -e)
Nr	numer
pt.	pod tytułem
por.	porównaj
red.	redakcja
s.	strona
t.	tom
z.	zeszyt
zob.....	zobacz

Od Autora

Jednostka w cieniu władzy, sąd związany monteskiuszowskim postulatem „tuby prawodawcy”, prawodawca działający sprawnie i antycypujący problemy? Prawo europejskie dowodzi, że te trzy tradycyjne założenia należą dzisiaj wyłącznie do świata mitu. Jednostka jest niepokorna, walczy o swoje, jest partnerem dla władzy, sąd nie chce być niewolnikiem przepisu, na prawo patrzy w sposób konstruktywny. W końcu prawodawca polityczny wcale nie działa racjonalnie, popełnia błędy, wielu rzeczy nie przewiduje i nie jest w stanie szybko reagować. W takim otoczeniu „argumenty z procedury” i „z systemu” prawa występują jako potężna i autonomiczna siła, wolna od krótkotrwałych i doraźnych kompromisów. Aktorzy integracji (jednostki, instytucje, państwa) pozostają wobec siebie w sieci zależności, stałej komunikacji, nie przestają spierać się o wizję wspólnoty. Ta sieć powiązań i interakcji jest wyrażona przez „unijny kodeks proceduralny”: wielopoziomową, kompleksową i dynamiczną strukturę racjonalizującą bogactwo normatywne integracji europejskiej. Kodeks nie działa sam przez siebie, ale wyłącznie dzięki swoim aktorom, którzy widzą w nim narzędzie do zmiany na lepsze i alternatywę wobec wszechobecnej polityki i oportunistycznej chwili. Jako twór ludzki kodeks odrzuca doskonałość, którą traktuje jako nieosiągalny ideał. Wierzy raczej w pragmatyczną rzeczywistość, która powinna być zrekonstruowana w sposób najlepszy z możliwych i przy maksymalnym wykorzystaniu dostępnych narzędzi. Kodeks tworzy własną wizję wspólnoty zogniskowanej wokół trzech wielkich idei: godności, sprawiedliwości i racjonalności, za którymi kryje się przesłanie dla każdego, kto w prawie europejskim chce w sposób efektywny realizować swoje cele. To przesłanie to: wierność nadrzędnym zasadom, dostrzeżenie godności jednostki na tle wspólnoty, sztuka godzenia sfery interesu indywidualnego z kolektywnym, gotowość odczytywania faktów jednostkowych z perspektywy większej całości oraz, *last but not least*, zawierzenie sądom jako prawdziwym architektom „unijnego kodeksu proceduralnego”.

Przedstawiona poniżej analiza uwzględnia zmiany wprowadzone przez Traktat z Lizbony, który wszedł w życie 1.12.2009 r. Zmiany dotyczą nowego nazewnictwa (zmiana nazwy Traktatu rzymskiego o Wspólnocie Europejskiej na „Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej”, a w konsekwencji zastąpienia terminu „prawo wspólnotowe” przez jednolity „prawo unijne”), numeracji artykułów Traktatów (w pracy podaję wyłącznie nowe numery) oraz nazwy sądów unijnych. Terminem ogólnym i nadrzędnym dla unijnego wymiaru sprawiedliwości jest Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, który składa się z trzech sądów odpowiadających trzem poziomom ochrony prawnej: Trybunału Sprawiedliwości (dotąd znany pod nazwą „Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich”), Sądu (dotąd znany pod nazwą „Sąd Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich”) i są-

dów wyspecjalizowanych (obecnie jedynym istniejącym sądem wyspecjalizowanym jest Sąd do spraw Służby Publicznej)¹.

Paradoksalnie, ale poza tymi zmianami natury technicznej, Traktat z Lizbony nie wprowadza rewolucyjnych zmian w sposobie funkcjonowania sądów unijnych. Wzrost tego Traktatu polega raczej na afirmacji zmian, które były już antycypowane, czasami realizowane, przez orzecznictwo. Z tej perspektywy stanowi on potwierdzenie naczelnego tezy pracy, że orzecznictwo i sąd nie są skazane na bierność oczekiwania na kolejny ruch prawodawcy politycznego. Dzięki własnej dynamice i autonomizacji prawa, sąd wpływa w sposób reformacyjny na system prawny, odbiera sygnał z bezpośredniego otoczenia, dopasowuje do niego intensywność orzeczniczej interwencji i wysyła go z powrotem do swoich audytorów. Tekst i jego sądowe odczytywanie dotyczą dwóch odrębnych, choć powiązanych funkcjonalnie, sfer integracji: formalnej i operatywnej oraz dwóch możliwych racjonalizacji przez sąd niedoskonałego tekstu: antycypacyjnej (orzecznicza rekonstrukcja tekstu uprzedza zmianę przez prawodawcę politycznego) i reakcyjnej (orzecznicza rekonstrukcja tekstu pozostaje jedyną opcją, ilekroć szansa na działanie prawodawcy politycznego jest minimalna)². W ten sposób poniższa analiza obejmuje także orzecznictwo w kontekście nieobowiązujących już dzisiaj: podziału na trzy filary i rozbitcia jurysdykcji sądu unijnego. Uznanie, że wejście w życie Traktatu powoduje nierelevantność tego orzecznictwa, ponieważ dotyczy „przeszłości”, byłoby błędem. Zachowuje ono w pełni relevantność, ponieważ dostarcza autorytatywnego wyjaśnienia teraźniejszości (stan obowiązujący obecnie) i przyszłości (zmiany, które mogą dopiero nastąpić). Standardy orzecznicze rozwijane przez sąd jako kryteria oceny systemu ochrony prawnej (jednolitość, koherencja, kompletność, etc.) mają charakter ponadczasowy, w tym sensie, że system zawsze aspiruje do bycia najbardziej jednolitym, koherentnym, kompletnym etc. Zmienia się jedynie stopień, w jakim jest w stanie te cele osiągnąć. Specyfika sądu oddziałującego na system polega więc na umiejętnym połączeniu tych trzech sfer czasowych, a od nas wymaga globalnego spojrzenia na to „co robi sąd” wczoraj, dzisiaj, i jutro.

Słowo wyjaśnienia należy się sposobowi cytowania zagranicznych periodyków, dla których podstawowym kryterium lokalizacji jest wolumen i numer strony. Są one powoływane według następującego schematu: rok wydania (w nawiasie okrągłym) – numer wolumenu – nazwa periodyku – strona początkowa i (ew.) strona, z której pochodzi cytowany fragment. Tytułem przykładu odesłanie do tekstu *G. Harpaza, The European Court of Justice and Its Relationship With the European Court of Human Rights: The Quest for Enhanced Reliance, Coherence and Legitimacy*, (2009) 46 *Common Market Law Review* 105, s. 124–126, należy odczytywać jako: publikację z 2009 r. o numerze woluminu 46, rozpoczynającą się na stronie 105, z odesłaniem dotyczącym indywidualnej strony (tu-

¹ Zob. nowy art. 19 ust. 1 TUE.

² Analizie Traktatu z Lizbony z tej perspektywy został poświęcony odrębny rozdział. Zob. poniżej Część IV, rozdział III, § 25 pt. „Traktat z Lizbony wobec operatywności unijnego systemu ochrony prawnej. Pomiędzy racjonalizacją «antycypacyjną» i «reakcyjną» tekstu”.

taj s. 124–125). Polskie periodyki są natomiast cytowane poprzez podanie nazwy (np. *Palestra*), roku publikacji i numeru (np. 2009, Nr 1–2).

Orzecznictwo Trybunału i Sądu jest cytowane poprzez odesłanie do angielskiego zbioru orzecznictwa („European Court Reports”, w skrócie „ECR”). Poniżej nie tłumaczę „ECR” na język polski (np. Zbiór Orzecznictwa, ewentualnie w skrócie *Zb. Orz.*), ponieważ mogłoby to błędnie sugerować, że w pracy korzystano ze zbioru w języku polskim, co byłoby nieprawdą, ponieważ taki całościowy zbiór jeszcze nie powstał³. Względy jednolitości przemawiały więc, aby podstawowym punktem odniesienia był „ECR” jako kompletny zbiór orzecznictwa wykorzystanego w pracy. Jeżeli chodzi o najnowsze orzecznictwo, niedostępne w wersji papierowej w momencie pisania, odesłanie w przypisach do źródła cytowania wskazuje stronę internetową Trybunału (www.curia.europa.eu).

Profesor *Zdzisław Brodecki* był „dobrym duchem” pracy. W sposób doskonały łączył cechy konstruktywnego krytyka z życzliwym i inspirującym rozmówcą. Będę o tym zawsze pamiętał.

Jak zwykle mogłem liczyć na życzliwość Profesora *Sir Davida Edwarda*, który książkę zaszczylił swoim „Słowem wstępnym”. Niezwykle sobie to cenię.

Wyrazy podziękowania kieruję pod adresem Kancelarii Prawniczej „*Soltyskiński Kawecki & Szlęzak*” za wsparcie finansowe udzielone książce.

Monografię poświęcam pamięci *Artura Kozaka*.

Tomasz Tadeusz Koncewicz
Gdynia, 12 marca 2010 r.

---

³ Jak na razie zbiór orzecznictwa w języku polskim obejmuje orzeczenia wydane po 1.5.2004 r.

Słowo wstępne

Sir David Edward, emerytowany profesor Uniwersytetu w Edynburgu, sędzia Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich 1992–2004

W 1968 r. Profesor *John Mitchell*, pierwszy profesor w Wielkiej Brytanii wykładający europejskie prawo instytucjonalne, wygłosił swój inauguracyjny wykład na Uniwersytecie w Edynburgu. Słowa, które wówczas wypowiedział stanowią stosowne wprowadzenie do książki, autorstwa polskiego absolwenta tego Uniwersytetu:

„Rola sądu ma lub powinna mieć coś z rzeczywistego wymiaru demokracji. Dzięki odpowiedniej strukturze sąd zapewnia jednostkom możliwość odgrywania większej i bardziej znaczącej roli w procesie rządzenia, jednocześnie zapewniając im większe poczucie bezpieczeństwa [...]. Sądy nie tylko zmuszają rządy do bycia dobrymi rządami, ale przede wszystkim pomagają im stawać się takimi”.

Patrząc z tej perspektywy, proces sądowy nie zastępuje procesu politycznego, a sąd nie usurpuje sobie roli prawodawcy politycznego⁴. Sąd i prawodawca polityczny spełniają wobec siebie wzajemnie uzupełniającą funkcję. W skomplikowanych demokracjach dnia dzisiejszego jednostka ma niewiele okazji do aktywnego udziału w rządzeniu. Dla większości z nas udział w procesie sprawowania władzy sprowadza się do prawa głosu (a czasami jedynie prawa głosu na konkretną partię, a nie osobę).

Sądy umożliwiają jednostkom „większy i bardziej znaczący udział w rządzeniu”, ponieważ wyroki sądowe wydane w sprawach indywidualnych, pozwalają także innym podmiotom na ochronę przysługujących im praw. W kontekście europejskim, zgodnie ze stanowiskiem Trybunału Sprawiedliwości przedstawionym w jednym z wczesnych orzeczeń, czujność zainteresowanych jednostek w ochronie przysługujących im praw podmiotowych stanowi efektywny środek kontroli naruszeń przez państwa swoich traktatowych zobowiązań⁵. Istotnie „sądy pomagają rządowi być dobrymi”.

---

⁴ W angielskim oryginale „Słowa wstępnego” sędzia *Edward* na oznaczenie prawodawcy politycznego posługuje się terminem „*legislator*”.

⁵ Sprawa 26/62 *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration*, [1963] ECR I.